

УДК 338.43(477):339.9

Зуб О.М.
аспірант

Миколаївського національного аграрного університету

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено сутність і етапи, оцінки рівня економічної безпеки держави. Представлено алгоритм оцінки рівня економічної безпеки держави, види і рівні економічної безпеки, принципи, формування системи індикаторів, а також критерії економічної безпеки. Сформовано параметри порогових рівнів економічної безпеки, за якими існує можливість відстежувати її динаміку та здійснювати вплив, гарантувати можливості до адаптації.

Ключові слова: економічна безпека, індикатори, порогові значення, рівні економічної безпеки, критерії економічної безпеки.

Зуб О.М. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В статье исследованы сущность и этапы, оценки уровня экономической безопасности государства. Представлены алгоритм оценки уровня экономической безопасности государства, виды и уровни экономической безопасности, принципы, формирование системы индикаторов, а также критерии экономической безопасности. Сформированы параметры пороговых уровней экономической безопасности, по которым существует возможность отслеживать ее динамику и оказывать влияние, гарантировать возможности к адаптации.

Ключевые слова: экономическая безопасность, индикаторы, пороговые значения, равные экономической безопасности, критерии экономической безопасности.

Zub O.M. METHODOLOGICAL ASPECTS OF ASSESSING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

This article explores the nature and stages of assessing the level of economic security. The algorithm estimates the level of economic security, the types and levels of economic security, principles, forming a system of indicators and criteria for economic security. Created settings threshold level of economic security for which it is possible to track its dynamics and to influence and ensure opportunities for adaptation.

Keywords: economic security, indicators, thresholds, level of economic security, criteria of economic security.

Постановка проблеми. За умов значного впливу глобалізаційних чинників і інтеграційних процесів у політичному та соціально-економічному спрямуванні важливим аспектом оцінки є економічна безпека країни. З метою своєчасної оцінки стану і перспектив розвитку економіки та мінімізації негативних тенденцій і кризових явищ необхідно володіти системними знаннями щодо оцінки рівня економічної безпеки, загроз і механізмів мінімізації негативного впливу на різних етапах розвитку, циклах суспільного відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка економічної безпеки з теоретико-методологічної точки зору досліджувалася науковцями, серед яких Е.А. Олійник, Р. Дронов [1], І. Євдокимов та О.А. Бородіна [2], В. Забродський [3] та інші. Науковцями сформовано сутність і складові економічної безпеки, її особливості та елементи. Пропонуються різні підходи щодо оцінки рівня економічної безпеки з використанням інтегрального показника – рівня економічної безпеки, системи показників за частковими функціональними критеріями і індикаторами, показниками.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати актуальність дослідження, яке полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності і оцінки рівня економічної безпеки країни, аналізі порогових (нормативних) індикаторів, рівнів економічної безпеки, а також виявленні принципів формування системи індикаторів та критеріїв економічної безпеки на макроекономічному рівні.

Виклад основного матеріалу досліджень. Для оцінки рівня економічної безпеки використовується алгоритм, відповідні індикатори та їх порогові значення, відповідні методики оцінки, а саме: моніторинг основних макроекономічних показників і порівняння їх із середньосвітовим значенням; оцінка темпів економічного зростання з використанням оцінки основних макроекономічних показників в динаміці; методи експертної оцінки; метод аналізу та обробки сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові методи; мето-

Рис. 1. Етапи оцінки і виявлення рівня економічної безпеки держави
Джерело: [7]

ди корисності; методи розпізнавання образів; методи теорії систем; методи багатовимірної статистичного аналізу, експертні оцінки (рис. 1).

За існуючими методиками, економічна безпека визначається через розрахунок кількісних та якісних оцінок, загроз національним економічним інтересам із застосуванням критеріїв та індикаторів економічної безпеки через порівняння із пороговими (граничними) значеннями.

Порогові значення індикаторів економічної безпеки дозволяють провести порівняння і виявити потенційні «зони небезпеки» та рівні небезпеки (прийнятний ризик – передкризовий стан – кризовий стан), а також визначити умови, адаптації країни до зовнішніх змін.

Визначення порогових значень в оцінці економічної безпеки держави характеризує граничні величини, перевищення яких перешкоджає розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних тенденцій. Нормативні значення індикаторів встановлюються з урахуванням галузевих особливостей і етапів розвитку країни і окремих галузей.

До індикаторів внутрішніх загроз відносять знос основних засобів, рівень безробіття, різницю у доходах окремих груп населення, темпи інфляції. Їх наближення до гранично допустимої (порогової) величини свідчить про наростання загроз соціально-економічної стабільності суспільства, а перевищення порогових значень – про нестабільність і соціальні конфлікти. До індикаторів зовнішніх загроз відносять: рівень державного боргу, можливості збереження або втрати ринкових позицій на світовому ринку, залежність галузей економіки від імпорту товарів та ресурсів [7].

На основі опрацьованих нами літературних джерел виявлено, що порогові рівні визначають значення відповідних індикаторів економічної безпеки країни, які відображають уявлення про стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Г. Жаворонкова, В. Жмуденко пропонують використовувати відповідні види і рівні економічної безпеки:

– критична економічна безпека – це стан, за якого не існує здатності до генерування достатності грошових потоків щодо підтримки життєздатності та забезпечити соціальний рівень працівників, що незбаром може призвести до депресивного стану;

– граничнодопустима економічна безпека – виявляється у тому випадку, якщо частина ознак середовища незмінна і система не має відповідних компенсаторних механізмів. За незмінного середовища подібна система може існувати значний період часу, що може призвести до втрати можливостей щодо відтворення;

– адаптивна економічна безпека – характеризує наявність достатніх резервів, завдяки яким вона здатна компенсувати негативні тенденції зміни зовнішніх і внутрішніх чинників і перейти у стан абсолютної безпеки;

– абсолютна економічна безпека – характеризує наявні резерви і ефективний механізм прогнозування, що дозволяє максимально передбачити негативні зміни зовнішніх і внутрішніх чинників, вживати дієві заходи щодо запобігання негативних тенденцій і швидкої адаптації системи до зовнішніх змін [5].

З метою моніторингу рівня економічної безпеки країни слід використовувати принципи формування системи індикаторів економічної безпеки, а саме: системності, комплексності, ієрархічності, адекватності, однозначності, безперервності, порівняності.

Принципи формування системи індикаторів економічної безпеки дають змогу: визначити зміну зна-

чення кожної складової економічної безпеки або індикатора і впливає на зміну інтегральної оцінки рівня економічної безпеки; охопити усі вагомі складові безпеки, де кожний індикатор характеризує вплив фактора або їхньої групи на загальний стан системи; провести ранжування індикаторів за значенням – від загальних до часткових; забезпечити формування мінімального набору індикаторів, що адекватно відображає існуючий стан розвитку і можливості щодо трактування первинних показників як стимуляторів або дестимуляторів економічного розвитку; відкоригувати індикатори системи або ввести додаткові індикатори за необхідності.

Система показників-індикаторів, які отримали кількісне вираження, дозволяє своєчасно оцінити рівень небезпеки і вжити відповідні заходи щодо її попередження. Важливо підкреслити, що найвища ступінь безпеки досягається за умови, що показники мають значення у допустимих межах порогових значень, а порогові значення окремих показників характеризують негативні тенденції. Так, зниження темпів інфляції до граничного рівня не повинно призводити до підвищення рівня безробіття понад допустиму межу, або зниження дефіциту бюджету до порогового значення – до дефіциту фінансових ресурсів і зменшення обсягів виробництва.

Отже, за межами порогових значень показників втрачається здатність до динамічного розвитку, конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках. Серед показників економічної безпеки слід виділити наступні: рівень економічного зростання (динаміка і структура національного виробництва і доходу, обсяги і темпи промислового виробництва, галузева структура економіки та динаміка розвитку окремих галузей, обсяги капіталовкладення); природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний потенціал країни; динамічність і адаптивність господарського механізму, а також його залежність від зовнішніх факторів (рівень інфляції, дефіцит зведеного бюджету, вплив зовнішньоекономічних чинників, концентрованість національної валюти, рівень зовнішнього боргу); якість життя (ВВП на душу населення, рівень диференціації доходів, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами і послугами, працездатність населення), а також соціально-екологічні чинники.

Нами виявлено, що рівень економічної безпеки оцінюється за відповідними критеріями (рис. 2).

А.В. Хаванов вважає, що критерій економічної безпеки – це оцінка стану економіки з точки зору найважливіших процесів, які відображають сутність економічної безпеки [6].

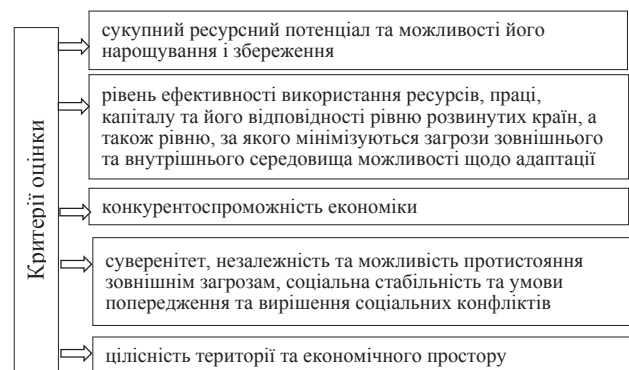

Рис. 2. Критерії оцінки рівня економічної безпеки держави

Джерело: [6]

Основні критерії економічної безпеки країни можна сформулювати таким чином:

- національна економіка має забезпечуватися достатніми обсягами ресурсів та інвестиційного капіталу щодо створення умов розвитку на інноваційних засадах;
- достатність обсягів державних резервів і запасів стратегічно важливих видів продукції і товарів, рівень імпоротної залежності;
- достатність споживчих товарів і послуг, взаємозгодженість із потребами населення, рівнем доходів;
- рівень і темпи розвитку фінансово-бюджетної і грошово-кредитної системи;
- умови і темпи розвитку бізнесу;
- темпи розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалів, рівень технологічного оновлення виробництва;
- дієва політика захисту національних економічних інтересів;
- забезпечення ефективної адаптації національної економіки, задоволення потреб внутрішнього ринку, захист товаровиробників і підвищення конкурентних переваг;
- включення у міжнародну валютно-фінансову систему з метою забезпечення розвитку вітчизняної грошово-фінансової системи.

З урахуванням визначених критеріїв можна сформулювати параметри порогових рівнів економічної безпеки, за якими існує можливість відстежувати її динаміку та здійснювати вплив. У цей перелік включено показники, які найбільш відображають агреговані позиції: динаміку та структуру ВВП; темпи та обсяги промислового виробництва; галузеву і регіональну структуру економіки; динаміку у розвитку окремих галузей; кількісний і якісний склад природно-ресурсного, науково-технічного та виробничого потенціалів; здатність суб'єктів адаптуватися до мінливих зовнішніх та внутрішніх факторів (темпи інфляції, дефіцит державного бюджету, конвертованість національної валюти, вплив зовнішньоекономічних факторів, зовнішня та внутрішня заборгованість); рівень розвитку фінансово-кредитної системи, соціальні аспекти життя населення, рівень безробіття та доходів; забезпеченість основних груп населення матеріальними благами та послугами; екологічна ситуація [6].

Висновки з проведеного дослідження. Економічна безпека є складним і багатограним поняттям, яке, на наш погляд, більше характеризується можливос-

тями щодо володіння ситуацією і гарантуванням прав і свобод громадян держави.

Моніторинг рівня економічної безпеки дає змогу своєчасно виявити існуючі та можливі загрози у діяльності і розвитку окремого суб'єкту ринку.

Головною метою оцінки рівня економічної безпеки є: забезпечення стану економіки, за якого досягається необхідний рівень соціального, політичного, фінансового, економічного розвитку країни, невразливість і незалежність економічних інтересів відповідно до зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів; забезпечення умов щодо ефективного функціонування окремих структурних компонентів економічної системи і забезпечення потенціалу у розвитку країни і зростання у майбутньому. Створення відповідних умов ґрунтується на реалізації національних інтересів у економічній сфері.

Таким чином, економічна безпека – це здатність суб'єкта забезпечувати ефективне функціонування та використання ресурсів з метою виконання відповідних завдань і забезпечення розвитку, зниження рівня фінансової залежності і швидкої адаптації до змін зовнішнього середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дронов Р. Подходы к обеспечению экономической безопасности / Р. Дронов // Экономист. – 2001. – № 2. – С. 42-45.
2. Проблемы обеспечения экономической безопасности : сборник научных трудов за материалами международной научно-практической конференции 2001 г. / Ф.И. Евдокимов, О.А. Бородин. – Донецк : РИАДон НТУ, 2001. – С. 97-98.
3. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес – информ. – 1999. – № 15. – С. 35-37.
4. Никитенко П.Г. Экономическая безопасность: теория, методология, практика / П.Г. Никитенко, В.Г. Булаво. – Институт экономики НАН Беларуси. – Минск : Право и экономика, 2009. – 394 с.
5. Жаворонкова Г.В. Методичні підходи до визначення інтегрального показника економічної безпеки аграрної сфери на регіональному рівні / Г.В. Жаворонкова, В. Жмуденко // Економічний аналіз : зб. наук. праць. Вип. 7. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 42-44.
6. Хаванов А.В. Критерії та показники економічної безпеки в умовах державної заборгованості та їх вплив на економіку України / А.В. Хаванов // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. – № 1(5). – Том 2. – С. 374-382 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2012_1_2/52.pdf.
7. Сухоруков А.І. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Банківська справа. – 2011. – № 4. – с. 13-32.